

CSALÁD ÉS ISKOLA.

NEVELÉS-OKTATÁSÜGYI SZAKKÖZLÖNY,

szülők, kisednevelők, tanítók és a nevelésügy barátai számára.

KIADJA A KOLOZSMEGYEI TANÍTÓ TESTÜLET.

FŐMUNKATÁRS:

VÁRADI KÁROLY.

FELELŐS SZERKESZTŐ:

KISS SÁNDOR.

Rovatvezetők: DR. BARTÓK ISTVÁN, BENEDEK SAMU, HEGEDŰS ISTVÁN, DR. INCZE BÉLA.

Megjelenik — július és augusztus havakat kivéve — havonként kétszer, legalább egy ívnyi tartalommal.

Előfizetési ára: egész évre 3 frt, félévre 1 frt 50 kr.

Pályázatok s egyéb hirdetések petit soronként 5 krral számítottak.

E közlöny beltartalmát illetők a szerkesztőhöz (lakik Óvár. Bástyaútea 1. szám alatt); az előfizetési pénzek, hirdetések és reklamációk pedig — Própper Ferencz egyleti pénztárnok címén — a kiadó hivatalba (csillagútea, 7. sz. a.) küldendők.

A népiskola nem lehet iparműhely.

II.

A mult számban azt állítottam, hogy népiskolában ipart, mesterséget nem lehet úgy tanítani, hogy a tanítás után csak némi eredményt is várhassunk. Nem, mert első sorban is nincs reá idő.

Már a közép-iskolák, például a gymnasiumok egyik hibájának, bajának az idő elforgácsolásását tartjuk, pedig ott még legalább óra számra mérjük ki az időt az egyes osztályok számára a tantárgyak szerint s minden egyes osztálynak és tantárgynak meg van saját tanítója. Ám de a népiskolában a tantárgyak sok félesége és az osztályok sokasága s a tanítók kevés volta miatt az idő minuta számra levén kiosztva, a baj még nagyobb s akkora, hogy oly szakmában, melyet együttesen nem lehet tanítani, hanem közvetlen érintkezés, mutató és csináltatás által, a tanítást lehetetlenné teszi; mert egy gyermekkel alig egy minutáig foglalkozhatik a tanító. Pedig miben áll a jó ipar és jó mesterség? Kézbeli ügyességben, mely csak szemes megfigyelés és utánzás s ezután hosszas gyakorlás által szerezhető meg. A dolog természetéből folyó, nem csinált az a latin közmondás, hogy ars est longa, vita est brevis. S mi rövidebb mint a minutás tanítás, s minek lehet kevesebb sikere, mint a hosszas gyakorlást, közvetlen vezetést igénylő tanítás pár minuta alatti végzésének.

Hát ha meggondoljuk mily állapotban kerülnek 6 éves korukban az iskolába a népiskola növendékei; ha meggondoljuk, hogy mily hosszas időt kell az iskolai munkából arra fordítani, hogy a növendékeket a civilizálás, művelés és tanítás megkezdésére elkészítsük; ha meggondoljuk azt, hogy épen azért valamely iparágból a minutás tanítást is csak a korosabb növendékekkel kezdetni meg: a tiszta napfényhez hasonlóan világossá lesz, hogy a növendékek a nélkül lépnek ki az iskolából, hogy az iparos tanításnak a legesekélyebb maradandó nyoma is láthassék rajtuk.

Nem lehet a népiskola iparműhely, mert nincs benne tanító-mester. Ott a néptanító, mondják, az tanítsa meg a gyermekeket. Szegény szánandó néptanító, annyival szánandóbb, mert mi magunk törekszünk szerencsétlenné tenni! Hivatása, pályája bizonyosan egyik a legterhesebb s a mellett a legtöbb munkát igénylők közül; s díjazása a megtett munkához mérten csekély; valóban nem kis mértékével kell megáldva lenni a bölcs önmegtágadásnak, hogy nyugodt lehessen. De ez még csak tűrhető lenne, hisz mindnyájan, kik munkánk után élünk, dolgozunk, boldog ki munkálkodásában egyéni hajlamát követheti; a néptanítónak azonban polyhistornak kell lenni; mindent kell tudnia. Ez sem volna még nagy csapás, hisz annyit s annál a mit tanítania kell, jóval többet is könnyen tudhat és tud is; de ezzel nem elégszünk meg; azt kívánjuk, hogy ezermester is legyen. Igen, ezermesternek, tehát charlatánnak kell lennie, hogy a munkálkodása iránt napjainkban támasztott igényeknek megfeleljen; mert ha például csak kosarat tud kötni, és sorsa városba küldi, hol ez iparágat saját mesteremberei üzik s hol a tanító szülőknek eszök ágában sincsen, hogy gyermekeik kosárfonást tanuljanak, mit ér kosárkötő tudománya; ha pedig városias mesterséget, például könyvkötést tanult, mit ér vele, ha a sors oly falusi községbe veti, hol pár iskolás gyermek könyvén s pár naptáron kívül könyvet sem lát, ott már kosárkötést vagy szalma fonást kellene tanítania; a mely tanító furúhoz-faragáshoz ért, mit ér azzal a trágyával és bogáncseszal tüzelő mezőségen és alföldön?! A néptanítónak tehát multhatatlanul több mesterséget kell megtanulni, hogy minden eshetőségre készen legyen; sok mesterség tanulására sem ideje, sem kedve, sem módja; multhatatlanul mindenikben ügyetlen kontár lesz, s működésével az iskolában mértani haladvánnyal szaporítja az ügyetlen kontárok számát.

De a képezdei tanfolyamban tanítják az egyes iparágakat, mondják. Igen, mondják, s el is hiszem,

hogyan tanítják, de abban kétkedem, hogy még a képezdékben is legyen sikere, értéke a tanításnak; ott is meg vannak épen azok a nehézségek, melyek a népiskolánál; s meg különösen az, hogy a képezdei növendékek pláne sok mesterséget kell tanulni, a mi kivihetetlen első sorban az idő s különösen tanító hiányában. Lám a kolozsvári tanító-képezdében, hol — közbe legyen mondva — nem foly semmi nyegleség, ámtás és hazudozás, a legjobb akarattal sem tudunk bevinni a tanfolyamba ipar ágakat, nem akarván azt, hogy a különben telyes minősültségü, de erre hasonlóan telyesen készületlen tanárok valamelyike, kontárkodással, nyegleséggel önmagát az ügyet s egyuttal a növendékeket nevetségessé tegye; képzett és alkalmas ipartanítót az igazgató tanács többszöri sürgetése dacára sem kap a képezde. Én ugyan örvendek ezen; de azt sajnálnám, ha a kolozsvári tanító-képezde különben tisztességes és jól képzett növendékeinek hátrányul tennek ki, hogy iparágakra nem tanítottak. Különben vigasztal az, hogy ebből az ipar tanításos mámorból előbb-utóbb csak kiucsudunk, s a mostani nyegle divatos áramlat rövid időn medrébe tér s vissza térünk oda, hol a kolozsvári állami képezdek igazgató tanácsa évekkel ez előtt állott, midőn ezen divatos áramlat keletkezésekor véleményadásra felhivatva arra kérte közoktatási kormányunkat: engedje, hogy a népiskolák maradjanak meg iskoláknak, a képezdek pedig néptanítókat-növelő intézeteknek; a háziipar fejlesztésének pedig azt a módját ajánlotta, hogy a kormány lesse el, tudja meg, hogy a különböző geographia, égalyi viszonyok hatása alatt, a népek hajlamai és szokásai szerint hazánkban hol, minő házi iparágak üzetnek s azokat iparkodják, ha jónak látja specialis szakiskolák, vagy még inkább műhelyek állításával tökéletesíteni, emelni.

Ne hogy valaki azzal vádoljon, mintha én a népiskolából minden testi foglalkozásnak, minden kézi munkának kizárását ohajtom, kijelentem, miszerint készséggel elfogadom, sőt telyes szívemből óhajtom, oly kézi munkának a népiskolában való gyakorlását, a mely a mellett, hogy a növendékeknek és tanítónak a szellemi munka közben kellemes üdülést szerezzen, egyszersmind hasznot hajtó foglalkozás is legyen; de ezt nem kell mesterségesen kigondolnunk, hosszasan keresnünk. Lábunk alatt van az „alma terra“ — az anyaföld növényeivel, fáival s különösen rajta vannak a gyümölcsternő fák és cserjék, a mi jó barátaink, tápláló dajkaink, melyek hazánkban a folyamok dus, kövér partjaitól fel a kopár Alpokig s bé a Kárpátok fenyveseibe mindenüvé hívségesen elkisérték és elkisérik az embert és hajlékát.

Nem óhajtom, hogy mi, kik ebben ügyetlenek vagyunk, mint tanítók tanítsuk a népiskola növendékeit gazdaságra, földmivelésre, hiszem nálunknál versando terram sokkal expertusabb apjától azt százszorta jobban és könnyebben megtanulja; azt sem tartom a

rubrikázó tanfelügyelőkkel fogyatkozásnak, ha a népiskolának nincsen konyha-kertje, hisz a saláta meg hagyma termelést a gyermek az anyjától úgy is megtanulja; hanem nagy fogyatkozásnak, nem csak hibának, hanem bűnnek tartom, ha a népiskolának nincs faiskolája, gyümölcsös kertje.

Tanulják meg a néptanítók s tanítsák meg növendékeiknek a gyümölcsfát és cserjét szeretni, ápolni; tanulják meg a termelt gyümölcs kezelésének, hasznosításának, értékesítésének különböző módjait, a mit hazánkban mindenütt, minden időben gyakorolhatnak s akkor a népiskola e tekintetben is meg fog felelni hivatásának.

Kovácsi Antal.

Észrevételek

az erdélyi helvéthitűek elemi népiskolai tanterve énektanítási részére.

Ismétlő iskola.

(Befejező közlemény.)

„A mindennapi iskolában tanultak szükséges ismétlése mellett gyakoroltatnak a növendékek az egy és több szólamú éneklésben, úgy szintén az egyházi, világi és halotti énekek mentől öszhangzatosabb előadásában. Általában az énektanítási módszer a tanító részéről oly derült és természetes legyen, hogy általa a növendékekben az énekléshez kedv és vágy keletkezzék stb.“
Ime tehát ezek az ömlengések intéztetnek az ismétlő iskolához. Vegyük őket izenként.

Sokszor megmondottuk már, újból meg kell mondanunk, hogy az énektanításnál, és mindenek fölött a népiskolainál, nem az elméleti tudás, hanem a gyakorlati készség a fő dolog s így tehát az ismétlő iskolázás kezdetén nem az addig tanítottak ismétléséről, hanem a kellően be nem gyakorlott részek tovább gyakorlásáról, egész öntudatlan készségig, hogy úgy mondjuk: gépiességig viteléről lehet szó. Hogy az éneklési készségnek minő részletei azok, melyeknek megszerzésében az ismétlő éveken át buzgolkodni kell: ha szükségét látom, elmondom máskor. Azt mondja a tanterv, hogy gyakoroltatnak a növendékek az egy és több szólamú éneklésben. Hát az egyszólamuban már az első évtől kezdve egészen az ismétlő évekig, nem gyakoroltattak? Már hogy a többszólamú éneklés csak az ismétlő éveknek szánt utasításban és mintegy véletlenül kerül elő: arról a magam részéről nem tehetek, a tanterv azonban nagyot hibázik, midőn azt engedi gyanítani, hogy a többszólamú éneklésről csak az ismétlő éveken kezdve lehet szó. Ezt egyébaránt maga a tanterv sem hiszi, sőt épen ellenkezőleg tudja, mert hisz az általa elfogadott és lépten-nyomon követett tekintély, már az első évben több szólamú gyakorlatokat enged meg ma-

gának — hogy az önálló éneklési készség minő előnyére: az már egészen más kérdés. Azt sem tudom magának érthetővé tenni, hogy a tanterv minek állít föl külön kategóriát az egyházi és halotti énekek között, mintha bizony a halotti énekek nem volnának egyházi énekek. Avagy nem épen az élet válságos pillanatában van-e módjuk az egyes vallásfelekezeteknek megmutatni azt, hogy mennyire képesek hiveiket szíven ragadni. Vagy ez az elkülönítés talán csak numerus oratorius kedvéért történt? Az már más.

Részemről ilyen numerus oratoriust és semmi egyebet nem látok a tanterv ama követelményeiben is, hogy az ismétlő iskola növendékei gyakoroltassanak az (egyházi, világi és halotti) énekek minél öszhangzatosabb előadásában. Legyen szíves fölvilágosítani engem a tanterv arról, hogy miként lehetséges valamely (több szólamu) darabot annál öszhangzatosabban előadni, mint a milyen öszhangzatosással azirva van.

Ende gut, alles gut. Sajátságosan culminál a tanterv a legvégén, midőn úgy hiszem, hogy sokkal inkább véletlenségből sem mint szándékosan, a következőket mondja: „Általában az énektanítási módszer a tanító részéről oly derült és természetes legyen“ stb. Ennek kapcsában magam is elmondom nagy kedélyességgel, hogy mit értek én a módszer alatt. Értem tehát a módszer alatt azt a módot, melylyel szerét ejti a tanító annak, hogy valamely tantárgyat, egyfelől a tárgynak természetéből kifolyólag, másfelől a tanítvány természetes adottságának és fejlődés menetének tekintetbevételével minél könnyebben, biztosabban és sikeresebben elsajátíttasson. Hogy a módszertani utasítások a tanítón kívül másvalakihez is szólanának: azt nem tudom elképzelni. A tanterv úgy látszik el tudja, mert beszél a tanítórészéről lévő módszerről és megköveteli a tanító részéről való módszertől, hogy az derült legyen. Mi köze legyen a tanító derültségének, mint fő figyelemre, mintegy véghagyakozásra érdemes körülménynek ahhoz, hogy valamely tárgy tanításának sikere biztosíttassék a tanítványok kedve az illető tárgy iránt fölbresztessék: már affelől engemet vallasni ugyan senki se méltóztassék.

És ezzel be is végezhetném ez alkalomra észrevételeimet, ha kötelességemnek nem tartanám kifejezést adni annak a tudatnak, hogy a tantervben én utolsó eredményben is csak azt az egy hibát látom, hogy olyan módszert fogad el, olyan módszerre építi föl egész alkotmányát, a melylyel a népiskolában valódi tanítási eredményeket elérni teljes lehetetlenség, a mely úgy áll a jelen kor észszerű énektanítási módszeréhez, mint a néhai boldog emlékeztű betűztetés az irvaolvastatáshoz. Az incriminált módszernek e fényes oldalát a tanterv egyes poreikáihoz csatolt észrevételeimben igyekeztem is telhetőleg — ámbár csak imitt-amott elszorva, s tehát nem rendszeresen —

föltüntetni. A rendszeres bírálat, teljes tudatom szerint még kevesebb bónit juttatott volna a módszer részére. Hogy a módszer testéhez csak egy általam nagyon tisztelt testülettől elfogadott tanterv öltönyén keresztül juthattam: azt újból mondom, hogy nagyon sajnálom, de lelkem nyugodt abban a tudatban, hogy az ügy valódi érdekében Istennek tetsző munkát végeztem, melynek folytatása hogy minél hamarabb legyen: részemről szívemből kívánom.

Sándor Domokos.

Mit tett Rousseau a nevelés érdekében?

— „Preuss. Schulz“ után. —

1. Ő egy biztos alapelvet állított fel, a természetesség alapelvét. A nevelés kövesse az ember természetét, vagy is az ember csak is a természet törvényei szerint neveltessek. Oly fontos tétel ez, melynél fontosabbat még paedagog nem mondott ki.

2. Ő az első, ki tudni akar a gyermekeknek jogairól is, mondván: „esztelenség a gyermekeknek mindig csak kötelességokról prédikálni, de jogaikról még említést sem tenni!

3. Ő az, ki kívánja, hogy minden tanítás a szemléletésből induljon ki, midőn mondja: „az értelminek alapjául az érzéki szolgál.“

4. Ő az, kit mint a testi nevelés úttörőjét a dicsőség illet.

5. Ő volt, ki a tanulás gyötrelmétől — mert előtte csakugyan gyötrellem volt a tanulás — a gyermeket megmentette.

6. Rousseau volt egy humanusabb fegyelemnek a megteremtője.

7. Azon kívánalomnak, hogy „az iskola az életnek tanítson“ — ő adott először hangot.

8. Az értelem fejlesztés célja és koronája az ő neveléstanának.

9. Ő az, ki először méltó fontosságot tulajdonít az anyai nevelésnek.

10. Ő utalt először arra, hogy a nevelés nem végződhetik a 14 — vagy 15 évvel, hanem tartania kell a 25 évig.

És viszont: melyek Rousseau neveléstanának kivetendő elvei?

1. Az ember nem természeténél fogva jó, legalább nem a Rousseau felfogása szerint.

2. Ő eldobja az örök valóságokat, mint: vallást, házasságot, családot és községet.

3. Félreesmeri a nyilvános iskolázás áldásait, s ítélete e tárgyban egyoldalú és hamis.

4. Azon nézetével sem érthetünk egyet, hogy a gyermek olvasni csak 12-ik évében tanuljon meg, szem előtt tartván hogy a tudományok kulcsa az olvasás.

5. Rousseau a gyermek 15-ik életéve előtt hallani sem akar szorosán vett vallás-tanításról, sőt addig

ne is hallja a tanuló e szót „Isten“. E kérdésben Pestalozzi határozott elentetés állást foglal el vele szemben,

6. Szerinte a képzés egy része az is, hogy minden gyermek az iparosok műhelyét, mint tanuló keresse fel.

7. Az ő rendszere egészben véve gyakorlatiatlan, mert neki egyetlen ember neveléséhez egy egész emberre van szüksége.

8. Rousseau félreismeri az emberi társadalmat; kicsinyli, sőt nem is esmeri el annak elhatározó befolyását a nevelésre.

9. Egészen figyelmen kívül hagyja a kedély képzését s csak az értelem fejlesztésére gondol, holott jól tudjuk, hogy mind kettőt együttesen ápolva képezhetünk jellemet.

10. Rendszerének önmagában meg van bírálata: gondosan nevelt Emilje, mihielyt az emberi társadalomba lép és életfeladatának mielőtt eleget tenni akarna, már elbukik.

K. S.

A földrajz tanításáról.

Dr. Emeritz Gyéza felolvasása után közli Kavullák

György tanítójelölt.

III.

Módszertani eljárás.

(Befejező közlemény.)

1. A tanítás nézletisége. Ha a földrajz-tanítását illetőleg a nézlettetés szükségességéről és hasznosságáról körülményesen akarnánk szólni, ez annyit jelentene, mint vizet a Dunába, vagy fát az erdőbe hordani. Elegendő ez iránt a szemléltetés eszközeit átnéznetileg összeállítani.

a) A vidékleírás és a csillagászati földrajz számára a születéshely vidékének felszíne és maga az égboltozat a legfontosabb szemléleti eszköz. De a tanító a közvetett nézletre, a gyermekek tökéletlen és hézagos tapasztalataira, ne támaszkodjék, hanem tegyen velük földrajzi kirándulásokot: sőt hagyja meg nekik, hogy egyes földrajzi tárgyakat (templomot, hidat, utat stb.) önállóan, az az a tanító távollétében is felkeressenek, megmérjenek és lerajzoljanak. Az okvetlenül szükséges kirándulások a következők: I) Egy magasabban fekvő pont (domb, hegytető) felkeresése az őszi napéjegyenlőség idején (szept. vége felé) a nap keltének vagy nyugtának megfigyelése és a világtájak meghatározása végett. II) A lakóhely bejárása a fő-utcák és egyes kiválóbb pontok geographiai meghatározása és megfigyelése céljából. III) Egy közel fekvő földemelkedés megtekintése, a forrás, patak, folyó meghatározása, valamint a rétek, szántóföldek, erdő, völgy és hegy megszemlélése. IV) Egy további kirándulás a szomszéd-helység felkeresésére,

mi mellett egy emelkedettebb helyről az egész vidék, a legfőbb hegy vagy dombor, a legnevezetesebb folyó futása, az országút vagy a vasút iránya stb. szemléltetik meg. V) Szép őszi vagy tavaszi estéken az iskolai kertbe rendeljük a gyermekeket, hogy a holdat, bolygókat és állócsillagokat szemléljék.

b) A földrajz többi részeit illetőleg legfontosabb nézlettető eszköz a térkép, a mely már a vidék leírás fokán is mint a tanszoba és a tanépület alaprajza, a község tervrajza, a község egész telkének és az egész vidéknek a térképe (az első 6 órákor) lép föl. — A hazát illetőleg okvetlenül szükségesek: a haza térképe politikai felosztás nélkül és a haza térképe azzal együtt, mely utobbira nézve a szülőmegye képezi a kiinduló pontot. Ezekhez sorakozik a monarchia, Európa (esetleg a többi világrész) térképe és a féltekék sima szeren (planiglobok).

c) Különösen a csillagászati földrajzhoz szükségesek még: a globus, a holdpályagép (lunarium), mely mint földpályagép (terrarium) is használható, és a bolygópályagép (planetarium).

A térképek, valamint a többi tanszerek is, annál célszerűbbek, minél nagyobbak és minél üresebbek. Kicsiny jegyekkel túlhalmozott térképek és globuszok nem a népiskolába valók. Egy hasonló szempontok szerint készült atlasz, a gyermekek kezébe föllötte kívánatos. De olyan atlasz eddigelé nálunk még csak pium desiderium.

d) Más nézeti szerek a hazai és idegen városok, helységek, vidékek, népviselet stb. képei; a hazai és idegen földterületek terményei és gyártmányai (chinai thea, borsszemek, egy pálmalevél, egy angol olló, egy darab lyoni-selyem és effélék).

2. Tanalak. Minden tantárgynál, melyek tananyaga szemléltethető, a kérdező tanalakat alkalmazzuk. Azon földrajzi tényeket, melyeket a gyermekek közvetlen látás vagy a térképről leolvasás által szemléltethetnek, természetesen kikérdezés által tanítsuk el. Hasonlóképen kérdezve járunk el akkor is, ha a megszemlélt tárgyak közti belső összefüggést a növendékek magok fedezhetik föl. Ha a gyermekek pl. az angol folyók természetét ismerik, melynél fogva azok különösen biztos és alkalmas kikötőket képeznek; úgy kérdések által annak felismerésére vezetjük őket, hogy az angolok magának hazájuknak természete folytán a hajózásra és kereskedésre utalvák. — Azon földrajzi dolgokat pedig, melyeket a gyermekek nem nézlelhetnek, vagy a melyeket belőlük kivenni nem lehet, tehát pl. valamely ország terményei vagy gyártmányai, a lakósk száma, a hegyek magassága, azokat egyszerűen közölni kell. Így tehát a földrajz-tanítás felváltva kérdések és közlések alakjában történik.

A tanítás mindenkor úgy intézendő el, hogy a tanóra végén a gyermekek a felállított dispositió szerint az egész órai tanítás eredményét összefüggőleg

maguk el mondassák. Az olyan földterületeknél, melyek egy térkép alapján tárgyalhatók, a gyermekek előadása néha a tanítás folyama alatt is a képről való leolvasás alakját veszi fel (térképolvasás).

Az eltárgyalt tananyag dispositióját és az egyes adatokat beiratjuk az óra végén a gyermekekkel a „földrajzi eredménytár“-ba és ez szolgáltatja nekik az útbaigazítást a következő földrajzi órára való házi készüléknél, nem kevésbé az ismétléseknél is.*) — Egy nyomtatott földrajzi könyv a növendékek kezébe főleg, (kivéve talán, hogyha a leírt módon szerkesztett „eredménytár“ alakját veszi fel).

3. A keletkeztető (constructiv) módszer. A földrajztanítás megbeszélte módja feltételezi, hogy az alaprajzokat, tervrajzokat és térképeket a vidék leírás fokán ne nyujtsuk készen a gyermekeknek, hanem hogy azokat a falitáblán keletkeztessük. A község egész határának a térképét, a 6 órákör, a szülő-megye és a haza térképét a tanító a gyermekek szemeláttára darabonként előrajzolja: keletkezteti azokat az ő jelenlétükben és ők utánrajzolják. Ez az u. n. keletkeztető módszer, a mely által a gyermekek a földrajzi tárgy és ennek térképbeli jege közti összefüggés alapos megítélésére és megértésére vezetnek. Ez által képesekké tétetnek viszont az elejük adott kész képről az alatta értendő geographiai tárgyra keletkeztetni. Megtanulnak így útbaigazítás és ellenőrzés nélkül is a térképről olvasni; és csak ezen feltétel alatt lehetséges nyomtatott könyv nélkül a földrajzot sikeresen oktatni.

A térképrajzoláshoz a kivétel tökéletessége sem a tanító, sem a tanítványtól nem kívántatik. Nem azért rajzoltatunk térképeket, hogy azokat a gyermekek különösen csinnal előállithassák, hanem azért, hogy valamely ország határvonalait fejből ismerjék. Csak ezen feltétel alatt szereshetők maradandó földrajzi ismeretek.

4. A Ritter János-féle módszer. Ritter János előtt a földrajz mindennemű belső, rendszeres összefüggés nélküli adatok halmaza volt. Ritter az adatok ezen chaoszába értelmet és rendet hozott be. Kimutatta, hogy minden egyes geogr. tárgynál először is annak a fekvése határozandó meg. Hogy ha azon tárgy kisebb vagy nagyobb földterület, egy megye vagy egy ország; úgy mindenek előtt annak határait kell megismertetni. A határok után hegy és völgy, vagyis a földszin alkotása veendő szemügyre, mely szerint a folyók futásuk irányát veszik, vagy az álló vizek medrüket alkotják; azért a földszinre a vizek ismertetése következik. A két említett tényezőtől az éghajlat, az éghajlattól a termények, s mindezen tényezőktől együttesen a lakosok állapotai függenek. Azért minden egyes földterület a következő szempontok szerint kezeltek: a) határok, b) a földszin alkotása, c)

vizek, d) éghajlat, e) termények, f) az ember és az ő művei (városok, utak, csatornák stb.)

És pedig a kezelés úgy intézendő el, hogy a gyermekek az említett tényezők közti összefüggést valóban fel is fogják. Ez a Ritter-féle módszernek az u. n. belső összehasonlításnak értelme.

5. Összefoglalás és ismétlés. Ha egy földterület egyes oldalai szerint eltárgyaltatott, a tanultaknak az említett szempontok szerinti összefoglalása következik. Ha egy földrészt végeztünk be, úgy ennek egyes országait egymással hasonlítjuk össze: nagyság, hegyek, folyók stb. szerint. Ez az u. n. külső összehasonlítás, mely egyszersmind ismétlésnek is vehető.

Az utolsó általános ismétlés legcélszerűbben egy nyomtatott könyvecske alapján történik, a mely csak egyes adatokat analitikai rendben foglal magában. A tulajdonképeni ismétlőkönyv azonban ez esetben is a térkép.

KÖNYVISMERTETÉS.

Szente József számtani könyvei. (Utmutatás az elemi számvetés természetszerű tanításában népiskolai tanítók és képezdei tanulók számára. Első rész, ára 1 ft 50 kr. Második rész, 1 ft 70 kr. Továbbá: Számvetési gyakorló könyv, három részben. Ára együtt 70 kr. Budapest, 1877—1879.)

Alig hisszük, hogy legyen tantárgy, melynek tanítási módszere oly sokoldalulag megvitattva és oly tisztán álljon előttünk, mint a számtanítás. Ha a számtanítás módszerének történetébe csak egy pillantást vetünk, úgy a jelenlegi módszer fejlettsége fölött nem is fogunk csodálkozni. Ma már a tanítók legnagyobb része a számtanítás alaki és gyakorlati (tárgyi) használatával és céljával bizonyára tisztában van. A módszert pedig egyrészt a ministeri tanterv, másrészt a szakközlönyök és megfelelő tankönyvek elég kimerítően tárgyalják. Egy ily módszeres számtani könyv ismertetését tűztem ki jelen alkalommal céllomul; e könyv szerzője Szente József, a budai állami tanítónőképezde tanára.

Hogy Szente J. számtani könyveiről megfelelő ismertetést adjak, azért az Utmutatást fogom részletesebben bemutatni, mint a melyben szerző a számtanításra vonatkozó módszertani elveit teljes kifejezésre juttatja; ennek alapján van a három részből álló gyakorlókönyv is szerkesztve. Az utmutató a tanító kezébe vezérfonalul van írva; benne a számtanítás anyaga az újabb ministeri tanterv alapján részletesen van a kérdező tanalokban feldolgozva, úgy, a mint azt a tanítónak az iskolában tanítani kell. Szerző utmutató könyve első részének bevezetésében alapos lélektani indokolását adja a számtanításnak általában és különösen az általa követendő módszeres eljárásnak

*) Mi ez eljárást a népiskolában kivihetetlennek tartjuk. Szerk.

Nem hagyhatjuk megjegyzés nélkül szerző lélektani indokolásában egy állítását. Midőn t. i. az emberi ismeretnek elemeiből való felépülését fejti ki, így szól: „Ha a tárgyak közös tulajdonságairól bennünk elvont fogalmak nem keletkeznének és ezeket s az egyes tárgyakat, érzékileg felfogható jelekkel, szókkal nem tudnók jelezni: nem lehetnénk képesek egyetlen itéletet is kifejezni, vagy csak magunkban is gondolni.“ Nem helyes, vagy legalább is nem correct ez állítás azért, mivel itéletet magunkban elgondolni képesek vagyunk a nélkül, hogy az egyes tárgyakat, melyekről fogalmainkat szereztük, érzékileg felfogható jelekkel, szókkal jeleznünk kellene. Különbö mint említém a bevezető lélektani rész, megjegyző alapossággal és könnyen érthetőleg van írva.

Az utmutató első része (kötete) két tanfolyamot foglal magába az elemi népiskola két első évfolyama számára. A tananyagot a min. tanterv szerint, az első évfolyamban a számok 1—30-ig terjedő köre, a második évfolyamban a számok 1—100-ig terjedő köre képezi.

A számtani ösmeret alapelemeinek lerakásánál szerző a Grube elveit emeli érvényre; mely szerint: „minden számot külön számegegységnek tekintve, külön fanitási tárgyul vesz föl és vele minden kigondolható műveletet végezhet.“ Szerzőnk, az egyedüli helyes eljárás szerint, a hol csak lehet szemléletből indul ki és minden szám fogalmát lehetőleg közvetlen érzékletekből igyekszik elvonatni. A konkrétól az abstraktra halad, a kérdező tanalok segélyével. A szemléltetés eszközeit pálczikák, vonalok, pontok, köröcskék, a gyermekek maguk, testrészeik, pénzek stb. képezik.

Hogy a számtanításban is a közelebből a távolabbira, könnyebből a nehezebbre, egyszerűről az összetettre kell lehetőleg fokozatosan haladni, — régen ísmert dolog, másrészt pedig az is áll, hogy mig egyik számot a gyermekek minden ízében, tényezőivel együtt nem ismernek, addig tovább haladni nem lehet. Szerzőnk ezen elvnek akart megfelelni leginkább az által, hogy az egy től elkezdve minden számot külön tanitási anyagul, külön órára, vagy tán épen órákra vesz föl és azzal mindenféle kigondolható műveletet végeztet. Kezdetben csupán fejben számoltat, s a jegyszámolás csak a számok képének, jegyének ismertetésére terjed. Az első számkört 1—5-ig terjedő számok alkotják. A 6-os ismertetése után már az összeadás (+) és a kivonás (—) jelét is megismertette, kezdetben vonalakkal, pontokkal, köröcskével, s később nevezetlen számokkal is kifejezi a fejbéli számolás feladatait és azok eredményeit. A 10-es szemléltetése után a szorzás (×) jelét tanulja meg a gyermek és végez műveleteket kezdetben nevezett és később nevezetlen számokkal. Az osztás (:) jelét csak a 100-as ismerete után veszi: de e művelet jegyek nélkül addig is már többféle változatban előfordul.

Mint említettük a számok 1—20-ig terjedő körében minden számot külön tanitási tárgyul, külön órára vesz föl. Tagadhatlan, hogy a számtanításnál inkább áll az a szabály, mint bárhol, hogy az elemekben való alaposság gazdagon gyümölcsözik a tanítás későbbi folyamában. Midőn szerző művének, illetőleg módszerének ezen czélarányos alaposságát különösen a tanítás alsó fokán előnyül tudjuk be, nem ajánlhatjuk egyuttal eléggé ezen módszert követő tanítóknak az ovatosságot, mert csak egy lépés választja el attól, hogy a laposkodása a gépiességé, „szörszálhasogatássá,“ s így a tanítványokra unalmassá, lélekölővé válják.

Az elemi néptanoda második osztályában a számvetési oktatás 1—100-ig terjed. Szerző az első év tanulmányait röviden ismételteti; de már a 30-on felül a továbbhaladás lépcsőit 10-zel szaporodó számkörök képezik, vagy is 10-kint halad fölfelé egész 100-ig. Az egyes fokozatokon iskolai és házi magánfoglalkozásul változatos számtani példákat ad fel. E végből utalja a tanítót minden fokon „Számvetési gyakorlókönyvére“, mely épen e czélből szerkesztve, alkalmas példákat tartalmaz a tanultak begyakorlására és megszilárdítására. A jegyszámolás azonban itt is mint az első évfolyamban csak úgy értendő, hogy a gyermekek a használtabb értelemben vett fejszámolást végezik és csupán a feladat és az eredmény jelzése végett használják a jegyeket, a nélkül hogy tulajdonképeni jegyszámolást végeznének. A számtanítás czélja — szerző körülírása szerint — az első és második évfolyamban nem egyéb mint hogy a tanulók képessé váljanak az 1 és 100 határai között az elemi számvetés minden nemeit hibátlanul véghez vinni; a kitzüött feladatokat átértetni, s észrevenni, melyik művelet és miért alkalmazandó a fenforgó példánál; a tanulók dolgozataikat jó renddel tisztán leírni, sőt megfajtsaiknak kellő indokolását is tudják adni. Azon tanító, ki ezen nem épen közelfekvő célt eléri, nyugodt lehet, mert eleget tett a számtanítás iránt e fokon támasztott alaki és tárgyi követelményeknek.

A második évfolyamban ismerteti szerző a hszmértékeket, úrmértékeket, s később a súly- és időmértékeket. Szerzőnk már csak az ujmértékekre reflectál; mert már ma nincs is megállása többé azon érvnek, hogy a népnél még jó sok ideig meglesznek használatban a régi mértékek, ezért azokat a tanításnál mellőznünk nem szabad. Erre csak azon kézügyben levő ellenvetést tesszük, hogy épen az iskola hátráltatná az új mértékek elterjedését és a régiéket teljes kiszorulását az által, ha még mindig tanitanók rendszeresen a régi mértékeket; mig másrészt az által, hogy csak az újat tanítjuk, biztosítva vagyunk arról, hogy az ifjabb nemzedék, nem ismervén a régít, csak is az új mértékeket fogja használni. Ennyit Sente számtani utmutatójának első részéről.

Az utmutató második részéről (kötetéről) csak röviden fogunk szólni; azt tartván, hogy a kinek

a számtanításnál az alap lerakása sikerült, az a számtani ismeret épületét elég biztosan fogja kiépíteni. Az utmutató második része az elemi népiskola harmadik és negyedik évi folyamának számtani anyagát dolgozza fel; megtartva alapul itt is a min. tantervet, a harmadik évfolyamban az 1-1000-ig terjedő számkört szemlélteti és végzeteti e körben a számműveleteket, előbb fejben s később jegyekkel; e fokon azonban már a tulajdonképi jegy számolást veszi. A 100-on felüli számok ismertetését is a szemléleten kezdi; e célból a 10-es és 100-as szemléltetésre négyszögű deszkalemezeket ajánl, melyek 10-szer, 100-szor nagyobbak egy más deszkalemeznél, mely az egyest képviseli. A negyedik évfolyamban 1000-en is tulterjeszti a számtanítást és megismerteti — igen helyesen — előbb a községes — s csak később (ezek keretében) a tizedes törteket és azok számműveleteit.

A „számvetési gyakorlókönyv“ 3 fürete a gyermekek kezébe adandó példatár; alkalmas és változatos példákat tartalmaz a tanultak begyakorlására és megszilárdítására, iskolai és házi magánfoglalkozásul. Ezen példatárakra az utmutatóban minden fokon utalás történik.

Az eddigiekben — azt hisszük — tárgyas ismertetését adtuk Szente számtani könyveinek. Nincs is ezekhez sok mondani valónk, ha csak irmodorát, némely szokatlan kifejezését nem akarjuk fölhozni; melyek különben lényegtelenek, mert a mű módszertani előnyei képezik használhatóságának föltételét. A módszertani előnyök pedig Szente művét az eddigi nem kevés számú ilyenmü művek fölébe helyezik, s ezért a meglevők mellett is nyereségnek tekinthető.

Azon tudattal tesszük le tollunkat, hogy azon tanító, ki Szente József utmutatását követve, tanítja iskolájában a számtant, a számtan alaki és tárgyi célját egyaránt elfogja érni; mert míg egy részt alapos, körültekintő és ésszerű fokozatos haladás által, a számtant a gyermekek logikájává változtatja, másrészt egyúttal képesíti tanítványait, hogy a mindennapi élet számításaival könnyedén megbirkózzanak.

Kniszbeck Alajos.

KÜLFÖLD.

* **Japán.** A közoktatás az utóbbi időben nagy lendületet nyert Japánban. A tanügyi miniszter egy jelentése szerint a 34.008,87 lakosságú országot 7 nagy iskolai kerületbe osztották be. A kerületekben a múlt évben 55,778 nyilvános és polgári iskola volt, 40 551 tanító és 538 tanítónő által vezetve. A tanulók száma 1.926,125 tett ki, mely számból 146,059 leány és 464,066 fiu volt. A számokból látható, hogy 1044 lakásra egy iskola, 17-re egy iskolába járó esik; és minden iskolában 80 tanuló nyer oktatást 2 tanítótól. Japánnak 90 minta iskolája van; ezek

közül 8-at az állam, 82-öt a községek állítottak fel. A nők számára rendelt tohiói és férfiak számára felállított joi-kavai minta iskolák kivételével, a többiek egyformán tanítók növelése a feladata. A közép- és felsőoktatás kevésbé jól van szabályozva. Tohióban egy császári egyetem létezik 40 tanárral, kik közül 19 idegen, 21 japáni; haligatójuk 324 van. Ezen kívül oktatást nyújt 29 tanár az orvostanból, kik közül 10 idegen, 19 japáni. Ezen kívül különböző helyeken intézetek állanak fenn a jog, orvostan és gazdaszat számára, és 103 az idegen nyelvek tanulására. Az angol iskolákat leginkább járják, azután a francziák és németek következnek. Régebb tanították a holland nyelvet is; de felhagytak vele.

Stajerországban egy. tanügyi lap, mivel a szabadelvű paedegog és svájcei tanfelügyelő Wyss „Tugend-und P. flichtenlehre“ czimü művéből az előszót lenyomatja, — a hatóság által konfiskáltatott. Meg is lett a muszka eljárásnak eredménye: azóta minden tanító igyekszik Wyss említett művét megszerezni!

Ferry, a franczia közoktatási miniszter, egy törvényjavaslatot terjesztett a nemzetgyűlés elé, melyben az iskolát a papi befolyás alól kivonni s az általános tankötelezettséget kimondatni akarja. Meg is indult egész erejével ellene a klerus harca.

A **bajor kormány** egy megjegyzésre méltó körülményre hívja fel a tanítók figyelmét. Konstatálja a felhívásban, hogy azon tanulók, kik a tél folyama alatt a tan-szobában a kemenczéhez, ajtóhoz vagy ablakhoz közel ültek többnyire egészségükben hátrányt szenvedtek. Ajánlatos tehát, hogy a tanulók ülőhelyeiket minden 8—14 nap alatt változtassák meg.

IRODALOM.

„**Nemzeti könyvtár**“ érdemes könyvkiadónk, Aigner Lajos hazafias vállalatából a 13. 14. 15. 16. 17. és 18-ik füzet is megjelent, — Mikes Kelemen: Mulatságos napok és Törökországi levelei I. IV. és V., Kazinczy Ferencz költeményei V. Pályám emlékezete, és Kármán József műveiből a II-ik füzetet tartalmazza. Egy-egy füzet ára 30 kr.

Új lapok:

Székesfehérvári kiállítási lapok. Illusztrált közlöny az országos mű-, ipar-, termény- és állatkiállítás tartamára. Szerkeszti Prém József, Megjelenik összesen 25—30 számban; előfizetési ár márc. 15 — jun. 15-ig 3 ft. A hozzánk beküldött két első szám változatos tartalma mellett József főherczeg, — Gr. Zichy Jenő, — Paúer János képeit s br. Bánffy Ádám faragott székei és szekrényének sikerült rajzait hozza.

Békésmegyei lapok. Társadalmi, közgazdasági s ve-gyes tartalmu lap. Megjelenik hetenként kétszer, B.-Csabán. Szerkeszti Zsilinszki Imre, ára egész évre 6 frt.

Békésmegyei hiradó. Társadalmi hetilap. Megjelenik B.-Gyulán. Szerkeszti Hajnik Béla. Előfiz. díj ápril—decemberre 3 frt. — Mindkét lapban — a mutatóvány szá-

mokból itélve — tartalmaz vidéki közlőnyt nyerne az érdeklettek.

Az „Élet“ népszerű egészségügyi, életbuvárlati és társadalmi közlőny. Megjelenik havonként kétszer s előfizetési ára egész évre 5 frt. Szerkeszti és kiadja Dr. Dudits Miklós, Budapest, üllői ut 24. sz. — Hézagot pótló vállalat. Hozzánk csak a 3-ik szám küldetett be.

A kötelesség teljesítése.

A kolozsmegyei tanítótestület sem maradt tétlen szemlélője annak a nemes felbuzdulásnak, mely a tanítói körökben a Tisza kiöntése által oly sokat szenvedett pályatársak nyomorának enyhítése érdekében országszerte megindult. Központi választmányunk márc. 29-én tartott ülésében egyhangulag kimondván, hogy a tiszavidéki árvizkárosult tanítók felségelésére tetteleg is befolyt kíván, a testület tagjainak e célból való megkeresésével Rieger Imre t. titkárt és Kiss Sándor szerkesztőt bízta meg. A gyűjtés eredményét Ferenczi János szegedi tanító urnak el is küldtük; az adakozók névsorának közlésével pedig ezennel nyilvánosan számot adunk a kezünk közé befolyt összegről, a mint következők:

A kolozsmegyei tanító-testület 10 frt. „Család és Iskola“ szerkesztősége 10 frt. Ns. Kethely József tanfelügyelő 5 frt. Váradi Károly 2 frt. Gazsy József 2 frt. Fazakas József 2 frt. Pataki Ferencz 1 frt. Paal Ferencz 2 frt. Benedek Áron 1 frt. Boér Gergely 1 frt. Propper Ferencz 1 frt. Hosszu Ferencz 1 frt. Szentgyörgyi Lajos 1 frt. Ludwig József 1 frt. Glück József 1 frt. Orbán Dénes 1 frt. Senki 1 frt. Schwarczel Adél 1 frt. Salamon Klára 1 frt. Szigethy Kata 1 frt. Péterffy Mária 40 kr. Zöld József Gyula 1 frt. Bocz István Gyula 1 frt. Dézsi László 1 frt. Herzl János 1 frt. Löv Leontin 1 frt. Herbieh Róza 60 kr. Vadas Zsuzsanna 1 frt. Békési Lila 1 frt. Ábrahám Laura 80 kr. Sárdi József 1 frt. Parádi Kálmán 1 frt. Gunesch Károly 1 frt. Benedek Samu 1 frt. Barabás Károly 20 kr. Janny László 3 frt. Graf Jakab 1 frt. Deák József 1 frt. Rieger Imre 1 frt. Dr. Ferenczy Alajos 1 frt. Pivár Ignác tanár 2 frt. Jusztai Manó 1 frt. Daniel Joachim 1 frt. dr. Schmitt Ágoston 1 frt. Spengel Ede 50 kr. Sárdi István 1 frt. 50 kr. Ajtai Rózsa 50 kr. Dr. Bartok István 1 frt. Czirják Albert 1 frt. Kozma József 3 frt. Kozma Józsefné 2 frt. Özv. Rauschman Józsefné 2 frt. Szöllősy István 1 frt. Turcsányi Gyula 1 frt. Nagy Kálmán 1 frt.

A bánfi-hunyadi fokokból **Kilyéni Endre** köri elnök gyűjtő ivén:

Gagy Samu 1 frt. Kilyéni Endre 1 frt. Téglás József 50 kr. Fekete Luíza 50 kr. Horváth Irma 50 kr. Szentgyörgyi Lajos 50 kr. Binder Laura 1 frt. Herman Te-

réz 1 frt. Szabó Lázár 1 frt. Benedek János 50 kr. Bács György 50 kr. Kolészár Lajos 1 frt. Fekete János 50 kr.
Összesen 95, azaz kilencvenöt frt.

VEGYESEK.

— Váradi Károlyt, lapunk főmunkatársát s a kolozsmegyei tanító-testület érdemes elnökét, súlyos családi gyász érte: kedves gyermeke, Elemér, f. hó 6-án a roncsoló toroklob áldozata lett. Az ég óvja meg öt hasonló megpróbáltatásoktól.

— Árvai József, zemplénmegyei tanfelügyelő Sárospatakon 56 éves korában elhunyt. Benne a magyar népoktatásügy egyik legérdemesebb tagja hunyt el. Árvai a sárospataki főiskola növendéke, majd tanára volt, de számos népiskolai tan- és vezérkönyve messze földön ismertté tették nevét. A közoktatásügy terén kivivott nagy tekintélyét eléggé igazolja azon körülmény is, hogy az 1868-iki népoktatási törvény megalkotásában, ő is mint egyik meghívott szakférfiu részt vett s azután nemsokára kir. tanácsosi címmel Zemplénmegye tanfelügyelőjévé neveztetett ki. A „Népt. Lapja“ terjedelmesebb életrajzát is adja Gyertyánfi tollából az elhunyt derék férfiunak.

— Kegyelet és jótékonyág. Fogarassy Mihály püspök ő Felsőgeiknek f. évi ápril 24-én ünneplendő ezüst mennyegzője alkalmával 25 ezer frt. alapítványt tett nagyobb részét iskolai és nevelésügyi célokra.

— A györmegyei tanfelügyelő a megyei összes községi előljárók ellen fegyelmi vizsgálatot kért, mivel a nagy mérvű iskola-mulasztások ellen nem léptek fel a törvény szigorával. Kiváncsiak vagyunk az eredményre!

A budapesti (budai) tanítóegylet márczius hó 25-én tartott tavaszi közgyűlésén elhatározta, hogy a honvédelmi miniszterhez és az országgyűléshez folyamodványt intéz, melyben kéri azt, hogy a hadkötelezettségi törvénynek a néptanítókra vonatkozó része akként módosíttassék, hogy: a) A tanítók fegyvergyakorlatra, ugyszintén részleges mozgósítás esetén katonai szolgálatra is csak a szünetekben hívassanak be. b) Minden hadköteles tanító altiszti vizsgálatra köteleztessék. c) Háboru esetén a tanítók elsősorban ujonczok kiképzésére és helyőrségi szolgálatra alkalmaztassanak. Ugyanezen gyűlésen az egylet 50 frtot tüzött ki pályadíjra a népisk. II ik oszt. növendékek számára készítenő nyelvtani kézikönyvre. A pályamű 1880-ik évi január 1-én küldendő be.

Csakugyan a „budapesti (budai) tanítóegylet“ a tervezett szövetség alapszabály-tervezetére egy figyelemre méltó munkát dolgozott ki s azt külön lenyomatban nemcsak a végrehajtó bizottságnak, hanem hazánk valamennyi tanítóegyesületeinek is megküldötte azon kérelemmel, hogy azt figyelembe venni illetőleg magukévá tenni s a végrehajtó bizottsághoz hasonló kérelemmel járulni sziveskedjenek. Jól esik konstatálhatnunk legalább annyit — mert lapunk tere nem engedi, hogy azt egész terjedelmében közlésegyük — miszerint a fővárosi tanítótestület egy részének van érdeke a vidék érdekei és kívánalmái méltánylására. A budaiak is, igen helyesen, a szabályzat megállapítását s szövetkezni óhajtó egyletek képviselőire kívánjuk bízni.